

Az információstatisztikáról

A Gazdaság és Statisztika főszerkesztőjének
Budapest

Tisztelt Főszerkesztő Úr,

Engedje meg, hogy kifejezzem afelett érzett örömeimet, hogy az Ön által jegyzett lapban és a KSH más kiadványaiban egyre több, igazán mélyeszántó információstatisztikai tárgyú cikk jelenik meg.

Talán megérti, hogy igen örültem, amikor az általam még korábban írottak, de utólag az Ön hallgatóságos, vagy tevőleges közreműködésével Bácskai neve alatt megjelent írásokat kézbe vettem. Lelkedéssel töltött el azután, amikor olvastam az információstatisztika igazán reprezentatív új magyar csillagának, Anwar Zsuzsának a beszámolóját tanulmányútjáról, amelyből megtudtuk, hogy Brüsszelből miként látszik az Információs Társadalom. Bízom benne, hogy az Ön szakmai és egyéni habitusa nem engedi, hogy a mundért védje, tehát szórakoztatására mellékelem e lelkesedés termékét.

Most legújabbán ismét ő kápráztatott el, oly mértékben, hogy talán néhány billentyű mellé is ütök, de Főszerkesztő Úr ezt talán elnézi jelentéktelen személyemnek. Mert mit olvasok a GÉS ez évi harmadik számában? Sztárunkat megint kihívták, és ő megint bátran szembenéz a kihívással, mint ez egy köztisztviselőtől, különösen fizetésemelés előtt és után, elvárható.

S amivel szembenéz, az sem semmi! Az információs társadalom-statisztika módszertani problémáival! Főszerkesztő Úr, bevallom, hogy amikor ezt elolvastam, megijedtem, mert rájöttem, hogy nem tudom, mi az az információs társadalom-statisztika. Merthogy azt még csak tudnám, mi az a társadalom-statisztika, meg az "információs-társadalom statisztika", vagy "információstársadalom-statisztika", de ez a címen kívül is több helyen következetesen így írt izé leginkább a Kullback féle nem bayesi elméletre emlékeztet, viszont tudomásom szerint a szerző ezzel eddig - mindeketjük szerencséjére - még nem foglalkozott, s lévén ez elég absztrakt, nem közgazdászoknak való szellemi táp, nem is valószínű, hogy erre fanyalodott volna két bizottsági ülés közben. Tovább olvasva ijedelmem rémületté fokozódott, mert megbizonyosodtam arról, hogy információs-társadalom statisztikáról, érthetőbben információstatisztikáról van szó. Hiszen, ha én nem tudnám hogy a szerző miről ír, az kellemetlen magánügy lenne, de ha a KSH egy illetékes referense nem tudja, miről ír, annak valamennyiünk számára kellemetlen következményei lehetnek, vagy már lehettek.

Mert erről van szó, szerkesztő úr, ez a lány nem nagyon tudja, miket ír. Valószínűleg nem is olvassa el.

Az első mondat például így hangzik: "A szakértői szféra mindinkább igényli az információs társadalom egységes módszertanának kialakítását." Ez igen, a Bizottság már többször is kinyilvánította, hogy fel akarja építeni az információs társadalmat, és a szakértői szféra most zenélni szeretne és (egységes) kotta kell e szféra zenéjéhez hozzá. De álljunk csak meg, hiszen már az SZK(b)P sem írt elő a 70-es évektől egységes "társadalom-módszertan"-t! Anwar Zsuzsa meg már előző tanulmányában megírta, hogy Brüsszelre figyel: dehogyan fog ő bele igazi fejlesztésbe, csak kihagyott egy kis szót. .

Vagy például: "Az információs társadalom statisztikai megfigyelése azonban számos problémát vet fel. A jelen statisztikai rendszert felhasználva kell a még ismeretlen társadalmat leírni." Tessék mondani igaz az, hogy a mi társadalmunk ismeretlen? Akkor mivel foglalkozott a KSH, a TÁRKI és számos kitűnő kutató az elmúlt évtizedekben, sőt, több mint egy évszázad alatt? Tessék mondani Főszerkesztő Úr, igaz, hogy a mi társadalmunk információs társadalom? Alig tíz évvel a rendszerváltogatás után a létező szocializmusból a vadkapitalizmuson keresztül átugrottunk volna az információs társadalomba? Ez igen! De mondta-e valaha valamilyen komoly ember azt, hogy a magyar társadalom, polgárainak növekvő olvasásképtelenségével, az 1989-hez képest alacsonyabb értékű és alacsonyabb színvonalú kultúrára fordított kulturális ráfordításokkal információs társadalom? Mondta-e például a KSH?

Azt írja Anwar Zsuzsa, hogy a nemzetközi összehasonlíthatóság érdekében ugyanakkor csak nemzetközi konszenzussal vihető véghez bármiféle változtatás. Főszerkesztő Úr, ha ismereteim nem csalnak, a KSH a magyar kormány szerve, törvényi felhatalmazása nem egyfajta, t.i. nemzetközi statisztikai tevékenységre szól, hanem a magyar kormány, parlament, népesség, szakértők, üzleti élet

tájékoztatására. Miért kellene a KSH-nak csak, vagy elsősorban nemzetközi statisztikát csinálnia? A Széchenyi terv megalapozásához a kormánynak a magyarországi helyzet minél pontosabb ismeretére van szüksége. Mikor fog az EUROSTAT a roma kisebbség problémáira kihegyezett statisztikát tervezni nekünk? Milyen lenne, ha Strassbourghban terveznék ezt, a SULINET, vagy a családi számítógép-program statisztikát? De vegyünk egy egyszerű másik példát! Az e-EUROPE+ dokumentum aláírói egyetértenek azzal, hogy prioritást kell biztosítani a többnyelvűségnek a felvételre várakozó országokban. Ön a sajtóból ugyanakkor tudja, hogy a magyar kormány célja nem a többnyelvűség pártfogolása, mert Magyarország nem Franciaország, ahol mellesleg nyelvtörvény védi a védelemre sokkal kevésbé rászoruló, de kellő öntudattal és valóságérzékkel rendelkező középhatalom polgárainak francia nyelvét, hanem egy kis-közepes ország, amelynek nyelvi iparát, kultúráját a maga 15 milliós piacával, védenie kell, egyébként éppen azon országok nyelveivel szemben, amelyek e dokumentum aláírásra - úgy látszik - a magyar képviselőt is rákényszerítették, hacsak nem dalolva azt maga Anwar Zsuzsa javasolta. Pláne nem Nagy Britannia és Észak-Írország, amelynek angol nyelvéből ugyebár lassan egyes helyeken kezd túl sok lenni, még a franciáknak is.

A következő mondat megalkotójától ez sem lehet messze: "E munka jelentősége a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés jelentőségét hangsúlyozza." Érti, ugye? A jelentőség hangsúlyozza. Főszerkesztő úr, Ön kitűnően művelt ember, és velem együtt tudja, hogy valami jelentősége a magyar nyelvben nem lehet hangsúlyozás tevőleges részese, mert ez fogalomzavar. Nemde szomorú egy módszertani, fogalmi fejlesztésért felelős személytől?

De térjünk vissza a szövegre, magára reá.

„A hazai módszertani gyakorlat meg kell, hogy feleljen a nemzetközi trendeknek” - így Anwar Zsuzsa. Főszerkesztő úr, itt megint nem stimmel valami. Milyen trendeknek, miknek a nemzetközi trendjeinek kellene megfelelni? Egyáltalán trendnek kell megfelelnie, vagy el kellene érni, hogy valahány év múlva statisztikánk megegyezzen, hasonlítson valakik statisztikáira, fogalmaira?

Magam azt a gyakorlatot tartom helyesnek, amit a KSH a nyolcvanas években és a 90-es évek elején folytatott. Megadta Brüsszelnek, és Moszkvának azt, amit kért, de emellett, sőt elsősorban a magyar közigazgatás igényeit szolgálta ki. Az információs szektor első - húsz évvel a mostani "alapozás" előtti - felmérésében a KSH már ezt a gyakorlatot követte - volt az akkori OECD módszertan szerinti - és a magyar helyzetnek megfelelőnek vélt statisztika, egymás mellett. Aztán később lett Bulgáriában, sőt még a Szovjetunióban is - a magyar módszertant követő - információstatisztika. Ilyen körülmények között és ezért szánalmas az a mondat, hogy "Az első és legfontosabb módszertani feladatot az információs társadalom-statisztika megalapozásában az IKT szektor definíciójának átvétele jelentette, ...". Főszerkesztő Úr, Önnek lehetnek emlékei a húsz évvel ezelőtt kezdődött évtizedes valóságos fejlesztésről, amikor az ideológiai megbélyegzés veszélyeit felvállalva rakta le a KSH az ország akkori jelentős közgazdászaival Bródy Andrással, Kozma Ferencsel, Bácskai Tamással, Koncz Gáborral, Szabó Katalinnal és több tucat ágazati statisztikussal és közgazdással együttműködve egy nem Brüsszel, és nem Moszkva, hanem Budapest nézőpontját tükröző információstatisztika alapjait. Nincs nekem semmi bajom Luxemburggal, vagy Párizssal: ha ők több termelési ciklust vertikumban együtt kívánnak látni, ha ki akarják zárni a költségvetési szektort az információgazdaságból, ha ICT szolgáltatásként akarják látni a hardware-nagykereskedőket, minden nemzetgazdasági racionalitással szemben, okos egyéb szempontjaik miatt, ám tegyék. De ne tiltsák meg nekünk, hogy eszünk tiszta világot használjuk saját érdekeinkben. És legyen nekünk eszünk és annak tiszta, fogalomzavartól mentes világa.

Bizony, szánalmas az a magyarázat is, miszerint "a jelen statisztikai eszköztár azonban az ipari társadalom sajátosságaihoz igazodott, így nem felel meg igazán annak, hogy a kidolgozni kívánt rendszer alapjául szolgáljon. Főszerkesztő Úr, Ön is a tanúja annak, hogy ez a gondolat a KSH-ban nem új, azonban a "kidolgozni kívánt rendszer", akkor, nem egy vérszegény ágazati statisztikára vonatkozott, hanem például arra, hogy az információhíztartás makroszintű értékbeli számbavételét, egy jó szatellit-elszámolás kidolgozását akadályozza sok szent tehén (is) a nemzetgazdasági elszámolások módszertanában. A "jelen statisztikai eszköztár" már a nyolcvanas években a KSH jelenlegi kiadványainál sokkal több szempontú, átfogó információstatisztika közzétételét is lehetővé tette, 1997-re pedig egy nagy terjedelmű, 200 oldalas teljes idősoros összeállítás elkészítését az információs tevékenységek erőforrásairól: anyagok, gépek termelése, külkereskedelmi forgalma, készletei, felhasználása, információs munkaerő, információs terméke és szolgáltatások kibocsátása, felhasználása, exportja, importja, készletei, az információs tevékenységek a piaci, költségvetési és

háztartási szektorban., és sok más, természetes mértékegységben és értékbeni mutatókban. Tudom, mert én készítettem a KSH akkori országosan az összes szakmai fórumon megvitatott és elfogadott szakmai módszertana szerint - amiről Anwar Zsuzsa hallgat, mintha nem ismerné, vagy nem lenne. A 80-a évek koncepciója szerint azért készült ilyen átfogó adathalmaz, mert ilyen alapján kísérhető figyelemmel minél több oldalról az ország információháztartásában végbemenő jelenségek, és elsősorban nem Brüsszelt, hanem az ország információháztartását kell figyelnie a KSH-nak. Annak a felelőssége, hogy ez a kiadvány máig nem látott napvilágot, a KSH illetékes Szolgáltatástatisztikai főosztályának vezetőjén, és a KSH elnökén - nem írnám, hogy nyugszik, inkább azt, hogy van. Persze elkészült ennek a könyvnek az összeállítója, azaz az én hozzájárulásom nélkül a rövidített változata - kihagyták belőle a feleslegesnek vélt (?) természetes mértékegységben mért adatokat, és hozzáírták Anwar Zsuzsa nevét. És persze ezem egykori kiadványnak egyes táblázatai megjelentek a GÉS-ben Anwar Zsuzsa neve alatt: lám így terem a szakértői név és nimbusz Magyarországon, a KSH-ban 2000-ben. Tehát a KSH kiadvány egyes adatai magánpublikációként jelentek meg, ez az igazság, Főszerkesztő Úr, amint ezt Ön ellenőrizheti.

Ami Európát illeti, ott az "új gazdaságról" mélyen gondolkodó európai bölcsek ma még azon vitatkoznak, hogy az annak megjelölése-e, ami van, vagy egy definícióhoz kötött név, amelynek kritériuma, hogy a gazdaság "digitális" legyen, vagy, hogy tartós növekedés alacsony munkanélküliség mellett az infláció fékmentartásával valósul meg. Magyarán szólva fogalmuk sincs, hogy miről kellene gondolkodniuk, csak azt tudják, hogy gondolkodniuk kell - hiszen ezért fizetik őket. Az Únió vezetői pedig Információs Társadalmat építenek, nagy I-vel és nagy T-vel, illetve S-sel.

Vissza a cikkhez! Megismerjük ebből Anwar Zsuzsa fordításában az IKT-szektor fogalmának az OECD-től származó tartalmi meghatározását is. Az első kritérium mindjárt: "...azon ágazatokat jelöli, amelyek eleget tesznek a következő kritériumok valamelyikének: az általa előállított termék információ-feldolgozási és kommunikációs funkciót (az információ áramlását valamint bemutatását is beleértve) tartalmaz." Ugye, kedves Főszerkesztő Úr, ha felteszi szemüvegét, Ön is úgy gondolja, hogy egy termék nem tartalmazhat funkciót. Tartalmazhat például sót, nyershúst, engedélyezett festéket. Állhat részegységekből, alkatrészekből, vagy végül, lehet rendeltetése lehet víztisztítás. Sajnos gondolatok tisztítására alkalmas terméket még nem gyártanak. Lehet persze, hogy az eredeti angol(?), francia(?) meghatározás is fogalomzavaros, akkor a fordítónak erre fel kell hívnia az olvasó figyelmét. Engem már egyáltalán nem lepett meg, hogy a következő bajuszban egy terméktől Anwar azt követeli meg, hogy az egy eljárást tartalmazzon. Nem foglalkozom ennek a definíciónak az elemzésével, másírt megírtam, talán elég itt annyi, hogy nem lehet szó szerint venni - ami ugyebár egy ilyen definíciónak nem erőssége.

A következőkben Anwar Zsuzsa a TEÁOR váltás problémájával néz szembe, pontosabban valamivel, amit ő így nevez. A probléma ugyanis valójában az, hogy az 1992. évi TEÁOR szerkezetében aggregált adatokból az 1998. évi TEÁOR szerkezetének megfelelő adatokat kellene számolnia. Ez viszont nem a TEÁOR-váltás problémája, hiszen épp ez a váltás az, ami miatt *ma már* Zsuzsa gond nélkül aggregál. Nem az a probléma, hogy a TEÁOR 1998-ban megváltozott, hanem az, hogy ez előtt az adatokat másképp aggregálták. Ha nem változtatták volna meg, akkor Anwar, de más sem, a legutóbbi évekre vonatkozóan sem tudott volna aggregálni. A nyelvhasználat azt tükrözi, ahogy ez a tehetséges fiatal statisztikus egy idő múltán elkezdte visszafelé követni az idősort, és hopplá, amikor odaért, egyszer csak 1998-ban a szeme előtt megváltozott az ágazati rendszer. Másrészt ez az egész nem is a TEÁOR váltás problémája, hanem Anwar Zsuzsáé. Ugye, ezt sem kellett volna átengedni, Főszerkesztő Úr? A következő 3 oldalon azután azt a jelentős problémát írja le szépszemű szerzőnk, hogy hogyan végezte ezt a nehéz, de megalapozott és egzakt átszámítást.

Kedves Főszerkesztő úr, jó munkát, sőt, jobb munkát kívánok Önnek.

Budapest, 2000